

Nebál se a věřil

Miloš Rejchrt

in: Lidové noviny, 33, 2020, n. 102, p. 15

in: Lidové noviny, 33, 2020, č. 102, str. 15 (2. 5., příloha Orientace)

◆ nekrolog, česky, vznik: 2. 5. 2020

◆ obituary, Czech, origin: 2. 5. 2020

Nebál se a věřil

Miloš Rejchrt, Lidové noviny, 2. května 2020

Patřil k signatářům Charty 77, přesto by byl omyl označovat nedávno zesnulého filozofa Ladislava Hejdánka za disidenta. Obdivuhodná osobnost, která většinu totalitních let strávila prací mimo svůj obor a také nějaký čas nespravedlivě ve vězení, se pro mnohé stala morálním vzorem.

„Společnost potřebuje vzdělané, poučené a zkušené odborníky – a ne lidi, kteří se sice jednou zachovali statečně, ale jinak nic už nedovedou,“ napsal v roce 1977 Ladislav Hejdánek v jednom ze svých slavných dopisů imaginárnímu příteli.

Vysvětluje v něm svůj názor, proč by studenti neměli podepisovat Chartu 77 a přivolat tak na sebe strašáka v podobě vyloučení ze školy. Jeho přání, aby mladí lidé studovali a pokud možno řádně dostudovali, prozrazuje, že si odbornosti, vzdělanosti a především kritického myšlení vysoce cenil. V jeho případě však jako by si těchto hodnot společnost necenila vůbec, takže je po větší část svého života mohl uplatňovat pouze mimo oficiální struktury. Filozof s excelentními studijními výsledky po doktorátu v roce 1952 pracoval jako betonář, pak dokumentarista ve zdravotním ústavu, v letech 1968–1970 konečně jako vědecký pracovník Filosofického ústavu, ale pak zase jako noční hlídač, skladník, topič... Až se nakonec po roce 1989 stal univerzitním profesorem. A zachoval se statečně ne jednou či několikrát: konzistence jeho postojů k němu patřila stejně jako myslitelské brýle.

Práva nade vše

Když před několika dny, 28. dubna, v téměř třiadevadesáti letech Ladislav Hejdánek zemřel, titulky v médiích často jeho jméno doplnily sdělením, že to byl „signatář Charty 77“. To je však výstižné jen částečně, Hejdánek toho dovedl mnohem víc než jen připojit svůj podpis pod možná nejslavnější petici v novověkých českých dějinách.

Václav Havel ve svém vzpomínání potvrdil, že právě Hejdánek přivedl jeho a Jiřího Němce na nápad opřít vznikající občanskou iniciativu o krátce předtím vydané a nepovšimnuté pakty o lidských právech (Hejdánek to později doplnil, že se tak stalo v koupelně jeho bytu za hlasitého napouštění vany, což mělo rušit eventuální odposlech).

Hejdánkova pozornost vůči mezinárodním lidskoprávním dokumentům byla dlouhodobá. V roce 1968 se stal aktivním členem Společnosti pro lidská práva, která už tehdy ocenila jako významný krok pro budoucnost země, že z pověření prezidenta Ludvíka Svobody připojilo Československo svůj podpis pod Mezinárodní pakty o lidských právech v OSN. S tematikou lidských práv byl Hejdánek obeznámen již za svého mládí v prostředí YMCA a velký vliv na něj měla Božena Komárková, která se začala systematicky zabývat problematikou lidských práv v nacistickém vězení.

Havlův protiklad

Jako filozof uvažoval Hejdánek o jednotlivých formulacích Všeobecné deklarace lidských práv důkladně. Kritice zvláště podroboval hned první větu: „Všichni lidé rodí se svobodní...“

Už někdy v polovině šedesátých let totiž napsal, že „neexistuje žádná přírodní svoboda, s níž by se člověk rodil. Ke skutečné svobodě se musí každá společnost i každý jednotlivec dopracovat, musí si ji vydobýt, musí se o ni sám zasloužit.“

S Václavem Havlem se Hejdánek znal z časopisu Tvář, ale právě tam se objevil mezi oběma osobnostmi jakýsi nesoulad, jehož příčiny nejsou zcela jasné. Zřejmě v tom hrál roli jejich odlišný životní styl, Havel byl hodně kreativní a bohémský, uměl si užívat života a rád se nechával ochotně zavalovat komplikovanými vztahy se ženami, přičemž se ze svých milostných karambolů vypisoval ve svých hrách. Hejdánek byl oproti němu kalvínský puritán, paní Heda byla jeho ženou jedinou, přičemž kolorit modelové kalvínské rodiny doplňovaly čtyři bystré a k rodičům loajální dcery. Zatímco bylo běžné něco domluvit „s Olgou“ či jít „za Vaškem“ a s ním vyrazit někam, kde to žije, nechodilo se „za Hejdym“, nýbrž „k Hejdánkovům“, do rodiny vlídné, spořádané a otevřené, kde se pil čaj.

Mravní autorita

Nicméně konečným stylizátorem prohlášení Charty 77 Hejdánek sám nebyl. To vím bezpečně, protože když mi její text přinesl Jiří Němec těsně po Vánocích 1976, právě já jsem s ní šel k Hejdánkovům. Ladislav si text přečetl, něco docela pochvalného zamručel a hned ji podepsal. V září 1977 se ujal funkce mluvčího, ale v chartistickém společenství se stal důležitou postavou už předtím. Hodně tomu napomohly jeho Dopisy přáteli, které se šířily opisováním na psacích strojích přes kopírák. Měly uživatelsky přívětivý formát, obvykle dvě tři hustě popsané stránky, přičemž jejich obsah byl aktuální, promyšlený a na první čtení srozumitelný, jako by ho ani nepsal filozof. I tehdy, jakmile na mnohé padla chandra, Hejdánek vždycky dokázal napsat něco povzbudivého. Například když se roznesla zpráva, že se Václav Havel po svém prvním uvěznění ve vazbě sesypal a podepsal jakési divné prohlášení, Hejdánek se ho zastal: „Co Havel v posledních letech napsal a podnikl, musí v každém trochu soudném člověku vzbudit jenom respekt (...) Jestliže složil funkci mluvčího Charty 77, není to proto, že by se vyděsil anebo že by nad Chartou zlomil hůl; dokladem toho je skutečnost, že zůstal signatářem a že po svém propuštění z vyšetřovací vazby dementoval zprávy, jako by změnil svůj zásadní postoj k Chartě a jako by se od jejích zásad distancoval. V jeho situaci bylo, myslím, právě k něčemu takovému zapotřebí víc odvahy, než kolik jí prokázala většina jeho kritiků.“

Označovat chartistu Hejdánka za disidenta je však omyl: on byl „konsistent“, protože zůstal celostně věrný tomu, co objevil už v mládí jako svou cestu k pravdě. Za orientační bod, svou Severku na širém nebi, označil filozofa Emanuela Rádlu. Pokud si „odsedával“, pak vždycky od nějaké špatnosti, která se stávala či už stala běžnou, věrný příkazu Mojžíšova zákona „nepřidáš se k většině, páchá-li zlo“. Disidentů hodných toho pojmenování (což byli často marxisté, kteří se odvážili vystavit svůj marxismus radikální poctivé kritice, jako Karel Kosík či Milan Machovec, potažmo komunisté jako Jiří Hájek, kteří byli ze strany „odsednutí“, neboť odmítli uznat imperiální ruský zábor Československa jako bratrskou pomoc) si však vážil a ochotně s nimi spolupracoval. Sice se proti Hejdánkovi ozývaly hlasy, že jde příliš na ruku bývalým komunistům (protože jak někteří tvrdili, komunista nikdy není jenom bývalý, a svou neochotu přidat se k chartistům zdůvodňovali právě péčí o svou morální neposkrvněnost), ale v porovnání s vážností muže, kterého zdobil životopis nepoddajného nonkonformisty, byly podřadné. Ostatně, v roce 1971 byl Hejdánek na šest měsíců vzat do vazby a v roce 1972 odsouzen na devět měsíců za šíření letáků upozorňujících občany, že účastnit se tzv. voleb je právo, nikoli povinnost, a s výjimkou dvou let mu komunisté nedovolili konat práci, pro kterou byl kvalifikován. A také se vědělo, že Hejdánek se dostal do konfliktu s komunistickou mocí již 25. února

1948, kdy se vydal s jinými studenty na pochod k Pražskému hradu podpořit prezidenta Beneše při jednání s komunistickými vyděrači.

Kdo o jeho maléru z roku 1971 zjistil nějaké podrobnosti, musel si Hejdánka vážit o to víc. Hejdánek totiž s těmi letáky neměl společného nic, poprvé je viděl až při výslechu, předtím o nich jen slyšel a celou letákovou akci neschvaloval. Když ale StB u Hejdánků při domovní prohlídce celý kufr letáků našla, protože ho tam jeden z kolportérů schoval, nikomu nevykládal, že on za nic nemůže, ale celou letákovou akci při výsleších a pak i před soudem jednoznačně hájil jako uplatnění občanského práva.

Smíření vítězů a poražených

Hejdánek byl nezpochybnitelná morální autorita, a když se zrovna on v rámci Charty nebránil spolupráci s bývalými komunisty, bylo nutné o tom přemýšlet. Mnozí, včetně pisatele těchto řádek, nutně dospěli k přesvědčení, že ze zápasu o spravedlnost a právo nelze vyloučit nikoho, vždyť „každému pravdy přejte“, tedy přejme i bývalým komunistům, ať se nyní starají o šíření pravdy a nastolování spravedlnosti, a nezahánějme je do jejich zlé minulosti.

V Chartě se Hejdánek nerozpokoval přátelsky si potýkat s Oldřichem Hromádkem, obětavým kolportérem a organizátorem opisování Informací o Chartě, Informací o církvi a jiných samizdatů a také manželem mé vzácné kolegyně a mluvčí Charty v roce 1980, Marie Hromádkové. Přitom to byl paradoxně právě Hromádka, kdo 25. února 1948 velel esenbácké jednotce, jež v Nerudově ulici přehradila studentům cestu, nepustila je dál a některé zmlátila či zranila. Kdosi nazval Chartu 77 setkáním někdejších vítězů s poraženými. Hejdánek se zásadně přičinil o to, aby tento bonmot byl výstižný.

Síla víry

Co vlastně dávalo Hejdánkovi sílu obstát v turbulencích, odolat pokušením a zachovat jasnost i hloubku myšlení? Netřeba dlouho po tom pátrat, sám Hejdánek se vyznal, že to byla víra: tak silná, že unesla i zklamání z křesťanstva vůbec.

V době tuhé normalizace, zvláště po návratu z vězení, čekal od církve víc. Možná podcenil obecnou člověčí křehkost, která v církevním prostředí bývá dovedně kamuflovaná, přičemž osobnosti tak pevné, jako byl on sám, jsou a vždycky budou zjevem vzácným všude, tedy i v církvích. Napsal o tom: „Uvědomil jsem si, že má hrdost na to, že jsem český bratr, je k ničemu. Jsou to jen vzpomínky na minulost. Od té doby jsem se přestal cítit československým evangelíkem a cítím se křesťanem.“

Ale ani jako mimokonfesní křesťan se necítil komfortně: „Naše společnost očekávala po Listopadu od křesťanů poselství života, ale dnes vidí, že se jí dostalo jen pozvání do muzeí a skanzenů, v kterých jsou místo programů životní proměny nabízeny – a nikoli zadarmo – laciné tretky, přetřené nevkusným náboženským lakem nebo falešně zaznívajícími zbožnými frázemi.“

Víru ale Ladislav Hejdánek neztratil. Však „věřící je ten, kdo je – pln odhodlání a aktivity, zejména beze strachu a v naprostém spolehnutí – s důvěrou zaměřen na přicházející budoucnost a do ní, a to do blízké i vzdálené. Pravou budoucnost křesťanství – a tudíž také Evropy a jejích nejlepších tradic –

vidím tedy ve ,víře', ovšem v tom původním smyslu. Je totiž zapotřebí dobře porozumět, o čem vlastně Ježíš mluvil, když vyzýval: Neboj se, toliko věř!“